

Portrete

Dan C. Mihăilescu este critic și istoric literar. A lucrat ca cercetător la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu“ și a editat suplimentul cultural *Litere, arte & idei* de la *Cotidianul*. Obține Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor pentru volumul *Perspective eminesciene*. A publicat 16 volume de eseuri (printre care *Stângăcii de dreapta, Îndreptări de stânga*, ciclul *Viața literară, Despre omul din scrisori. Mihai Eminescu*), a tradus din Jean-François Revel, Eugène Ionesco, Emmanuel Todd, Vladimir Bukovski ș.a., a deținut rubrici în revistele *Luceafărul, Transilvania, 22, Idei în dialog, România literară, Ziarul de duminică, Dilema veche*, precum și în *Evenimentul zilei* și *Jurnalul național*. Din anul 2000 este realizatorul emisiunii *Omul care aduce cartea*, la ProTV. Printre preocupările sale constante se află literatura memorialistică și epistolară. Printre cele mai recente cărți ale sale se numără *Oare chiar m-am întors de la Athos?* (Humanitas, 2011), *Ce mi se-ntâmplă. Jurnal pieziș* (Humanitas, 2012), *I.L. Caragiale și caligrafia plăcerii* (Humanitas, 2012) și *Cartea ca destin* (convorbiri cu Daniel Cristea-Enache, Humanitas, 2013).

DAN C.
MIHĂILESCU

CASTELUL, BIBLIOTECA,
PUȘCĂRIA

*Trei vâmi ale feminității
exemplare*

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Lidia Bodea
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Ioana Vilcu
DTP: Iuliana Constantinescu, Carmen Petrescu

Tipărit la Proeditură și Tipografie

© HUMANITAS, 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MIHĂILESCU, DAN C.

Castelul, biblioteca, pușcăria: trei vămi ale feminității

exemplare / Dan C. Mihăilescu. – București: Humanitas, 2013

ISBN 978-973-50-4250-9

396(498):929

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Plecăciune subiectului

De mic copil am avut un respect și o curiozitate ne-sățios admirativă pentru bătrânețe și feminitate. Un respect dublat, în consecință, de spaima în fața virilității animalic exprimate, plus fobia la autoritate, disciplină cazonă, control autarhic. Mă îngrozesc vânătoarea, dresura, cirul, certurile domestice, înjurăturile, spiritul gregar și vulgaritatea sub orice formă. Am avut destulă parte de tați de ocazie (mârlani, bătauși, fustangii), am locuit într-un colț de mahala unde târnuitul de păr prin ogradă și călcarea-n picioare a nevestelor pentru o ciorbă nu îndeajuns de fierbinte erau deopotrivă blazon de masculinitate și banală distracție pentru gura lumii și ochii străzii. Iar dacă mi-a rămas de la biata maică-mea o vorbă sfântă pe viață (în afară de „trebuie cu orice preț să înveți carte, ca să scapi din iadul ăsta“) apoi a fost îndemnul ei în fața unor astfel de scene: „Tu să nu faci așa ceva câte zile vei avea. Să-ți respecti nevasta ca pe Dumnezeu.“

În sfârșit, crescut mulți ani în casa bunicilor materni, odată cu ghinionul de-a nu fi fost lăsat în voie la toate „inocentele“ vicii ale copilăriei băiețești (miuțe,

cafteli, chiul, matoleală, furăciuni, concursuri de scuiapat, sărit garduri ș.a.m.d.), am avut norocul unei educații pufoase, al unui mediu ocrotitor, anestezic, levitant, cu șerbeturi, plăcinte, romanțe, derdeluș în curte, cornulețe, clătite, basme la gura sobei, o păpușoaie pe care o consideram sora mea „Carmen“, plus cotețe de găini și ogari, cozonaci din nisip, dar și o „tanti Marica“ venită din Miercurea Ciuc, adevărată zână a deliciilor culinare.

Pe scurt, mai totul m-a ferit de capcanele falsei bărbății rău-făcătoare și m-a livrat admirației nelimitate față de feminitate. La școală și pe strada noastră eram confidentul fetelor, în timp ce colegii mei intrau clandestin la Arenele Libertății să vadă cutare film „interzis sub 16 ani“ (o singură dată m-am lăsat cărat la *Ciociară*, cu un amestec de silă și exasperare). Într-a șaptea, când unei colege i-a venit ciclul tocmai pe terenul de volei, toate fetele au împietrit, băieții o sfercliseră, numai eu, cavaler neînțăuat și fără prihană, i-am înfășurat Cameliei B. propria-mi cămașă împrejurul coapselor, după care am dus-o înfrigurat la cabinetul medical. (Asta, spre indignata holbare a doamnei doctor, care firește că mă bănuia de cine știe ce prematur vinovate donjuanisme.)

Când, în anii '70, am început să scriu îndesat critică literară, am pornit un lanț eseistic tocmai cu „lirica feminină“ (Ileana Mălăncioiu, Angela Marinescu, Ana Blandiana, Grete Tartler, Daniela Crăsnaru, Doina Uricariu, Victoria Ana Tăușan), sintagmă în a cărei justețe, infinit argumentabilă (și discutabilă, desigur),

cred nesmintit și astăzi. În fine, când am fost somat de un ziarist să spun care mi-e romanul preferat din literatura lumii, brusc am uitat de vechile-mi palpitări adolescente la Dostoievski, Tolstoi, Hesse, Balzac, Dickens, Jack London, optând (ostentativ?) pentru Marguerite Yourcenar, *Memoriile lui Hadrian*.

Mă rog, exemple în același sens aș avea cu zecile, de la faptul că, invariabil, mă înțeleg infinit mai bine cu femeile, fie octogenare, fie nubile, indiferent că-i vorba de magazine, ghișee, piață, spital, instituții de orice natură, până la suita de bune voințe feminine care m-au călăuzit editorial, de la Magdalena Bedrosian la Lidia Bodea.

Apropo de venerarea feminității, cel mai semnificativ moment s-a petrecut în 2006. El a și fost puntea către cartea de față.

Inițial, Grigore Arsene, directorul Editurii Curtea Veche, mi-a spus că-i vorba de un proiect editorial european, menit să cuprindă vreo zece, douăzeci de țări. Fiecare antologator trebuia să ofere într-o carte imaginea cât mai adecvată și atrăgătoare a ceea ce considera el că ar constitui esența nației sale. Nu contează că ulterior proiectul a căzut, vorba e că, după ce m-am frământat o mulțime, am alcătuit antologia *De la coroana regală la Cercul Polar*, apărută la Curtea Veche în 2007. La început, am vrut să extrag pasaje despre sufletul românesc din opera lui Eminescu și Caragiale. Apoi să-i completez cu Cioran–Eliade–Noica, dar și cu Iorga, Motru, Bлага, Nae Ionescu. Mi s-a părut prea sofisticat

pentru o simplă „carte de vizită“ și m-am întrebat de ce nu râsul, comicul ambiguu, hazul nostru de necaz, cu istoriile lui Păcală și poveștile cu proști și leneși ale lui Ion Creangă? Sau specificul dracului românesc, cu aghiuzii de carnaval vărsați în turbinca lui Ivan, un fals, pitoresc demonism, radical deosebit de diabolicul catolic, gotic, protestant, adică îmbibat de lehamitea, apetitul tranzacțional, ludicul oriental și mucalita noastră inconștiență. Sau, în fine, o antologie pe raportul autohtonie/alogenie: noi despre ceilalți (ruși, englezi, francezi, unguri, nemți, americani ș.a.), ceilalți despre noi.

După care mi s-a exfoliat strălucitor în minte imaginea memorialisticii feminine și am strigat *evrika*. Asta aveam să fac: o suită de imagini ale României prin oglinda splendorii, suferinței și exemplarității feminine ipostaziate confesiv. Am fost și sunt un fanatic al memorialisticii, pledând constant pentru absorbirea ei (nu doar a literaturii epistolare) în organismul literar. Recitesc periodic, și cu aceeași savoare, însemnările lui Argetoianu, jurnalele și memoriile lui Eliade, corespondența lui Caragiale, Cioran, Kogălniceanu, Odobescu, Ghica–Alecsandri, I.D. Sîrbu, evocările lui Ion Ioanid, N. Steinhardt, Gh. Jurgea-Negrilești, Radu Mărculescu... Însă marea feblețe, marile emoții, ceasurile de delectare absolută mi-au fost prilejuite invariabil de aceste doamne extraordinare, regine sau țărănci, studente sau profesoare, fice, soții, mame și văduve, amante de alcov princiar, deportate douăzeci de ani în Siberia sau Bărăgan, deți-

nute în închisorile comuniste, doamne de onoare ale reginelor României, ori spirite academice perfect sincrone Occidentului, dialogând de la egal la egal cu somități de mare calibru.

Am cuprins, aşadar, în antologia cu pricina fragmente din trei tipuri de scrieri memorialistice feminine: tipul castelan (Regina Maria, Martha Bibescu, Maria Cantacuzino-Enescu), cel țăărănesc (Anița Nandriș-Cudla, Elisabeta Rizea) și cel erudit (Alice Voinescu, Jeni Acterian).

Același triptic – castelul, biblioteca, pușcăria – l-am păstrat pentru acest volum de glose care nu se vor decât o suită de plecăciuni în fața unor feminități de mai multe ori pilduitoare. Adică intens iradiante, sper eu, în cuprinsul neisprăvirii, nemerniciei și netrebniciei postmoderne.

Feminitatea încoronată, noblețea superb, infantil sau parșiv alintată, cu capricii șocante, meandre imprevizibile, cochetării inofensive, hedonism exploziv, impulsuri contradictorii, adeseori *decisive* la vârful politicii naționale. Sensibilitate, senzualitate, instinct și educație, deghizament, arta disimulării, *one-woman show* cu efecte invariabil seducătoare.

Feminitatea ultragiată, a cărei naturală, inocentă vulnerabilitate se vede călcată în copitele unei istorii bestiale, trecând umilitor din avuție, adică din confortul domestic al gospodăriei țărănești, sau din efervescența saloanelor culturale, în animalitatea carcerii, mizeria interogatoriilor și duhorile dormitoarelor colective.

Și feminitatea spirituală, inițial etic, apoi afectiv și civic arhitecturată conform opreliștilor, cruzimilor, aberațiilor și malformărilor specifice unei istorii în care omul devenise doar o cifră în statisticile ororii.

Am jubilat, m-am înfiorat și m-am vindecat, cu mândrie și suspin, scriind aceste pagini.

Într-o Românie (și-o lume) a deriziunii, mârlnăniei și pustiitorului relativism postmodern, iată că *avem cui* ne pleca frunțile, cuminte și recunoscător, cu buna-cuviință datorată celor care ne pot fi (ar trebui să ne fie) oricând modele de viață – de suferință, triumf, durere, extazuri și moarte –, însă pe care le ignorăm cu păgubitoare inconștiență.

Personal, nu aș fi vrut să scriu nimic altceva decât o antologie comentată. Nu doar fiindcă sunt un maniac al decupajului, un nesățios al citatului. Ci pentru că toate mărturiile prefirate aici se susțin perfect în propria-le autonomie, sfidând – suav, subtil sau eroic – orice comentariu, orice glosare, fie în ordine estetică, fie, mai ales, în ordine morală. Dar cum legiuirile dreptului de autor sunt în așa fel făcute încât orice elan antologator e descurajat feroce din start, a trebuit să-mi extind parazitara digresiunile, în speranța că, oricum, citatele dețin întâietatea și forța captatorie.

De fiecare dată, fără excepție, terminând un capitol sau altul, m-a revoltat cu durere aproape carnală absența marilor transpuneri cinematografice dedicate acestor existențe exemplare. Să nu mi se spună că există mai multe filmulețe documentare despre Regina

Maria (personaj prezent și la experimentul TVR *Mari români*), pentru că orice țară care-și respectă istoria, rangul și simbolurile naționale ar fi înrămat firea și biografia fabuloasei Missy în filme cel puțin echivalente celor cu Sissy. Dar cine și când se va încumeta la filmul vieții Aniței Nandriș? Nu e strigător la cer că nu avem un film copleșitor tocmai despre destinul care a compus această carte despre care Monica Lovinescu spunea că, odată apărută, „orice complex de inferioritate a noastră ca neam ar trebui să dispară”? Dar despre singurătățile schingiuitoare din celularul Lenei Constante? Dar despre hărțuirea Adrianei Georgescu? Dar umilințele trăite de ardent fragila, minunata Alice Voinescu în domiciliul forțat, unde ajunsese să jubileze la câte-o găină, trei ouă și doi cartofi primiți de bogdaproste de la o țărancă? Dacă nu filme artistice, măcar docudrame cinstite, zdravene, magnetizante, făcute la școala BBC. Ni se tot plânge tinerimea de absența marilor modele uman-ziditoare, în vreme ce ele sunt, incredibil de multe, la îndemâna noastră, mai bine zis: a orbirii noastre.

Nu vreau, repet, să se citească nimic altceva din această carte decât citatele. Ele singure sunt prea de ajuns ca să se vadă, cum spuneam cândva: ce mult am avut, ce nimic ne-a rămas.

DCM

Trăind regal frumusețea,
plăcerea și dăruirea de sine

*Regina Maria,
fința superlativului absolut*

Până în 1991, când *Povestea vieții mele* apărea în două volume la Editura Eminescu (traducerea Mărgăritei Miller-Verghei, ediție de Ioana Cracă), nu citisem nimic de Regina Maria și nici nu credeam că merită redescoperit ceva dintr-o „literatură“ pe care-o presupuneam cel mult egală lumii revolute din Peleşul păstorit artistico-ezoteric de Carmen Sylva. De atunci și până azi, am recitat și pritocit de nenumărate ori, literalmente *în extaz*, toate cele nouă volume apărute până acum (în principal, grație devotamentului Georgetei Dimisianu, la Editura Albatros, apoi Historia, Cognitia, Polirom) de *Însemnări zilnice* ale acestei făpturi de unică, supremă, covârșitoare splendoare din istoria românilor. De-a lungul multelor note, recenzii și articole ocazionale cred că am epuizat toată gama atributelor entuziaste menite să fixeze cât mai adecvat fervorile, strălucirile, senzoriul fabulos, portretistica savuroasă, verdictele social-politice, estetice și de mentalitate etnospirituală ce caracterizează aceste *Însemnări*.

Știu că ne aflăm abia pe la jumătatea ediției. Știu că traducerea (Valentina Costache și Sanda Racoviceanu la primul volum, Sanda Ileana Racoviceanu

la următoarele opt) e susceptibilă de multe îmbunătățiri. Cred că prefețele și notele dr. Vasile Arimia și, în general, îngrijirea ediției meritau o atenție științifică sporită, ba chiar am auzit în rândul istoricilor nemulțumiri față de corectitudinea (integralitatea și fidelitatea) transcrierii textelor. În fine, știu că unghiul meu efervescent de abordare – orientat exclusiv *psihologic*, captivat de pitorescul persoanei și aproape deloc interesat de anvergura istorică și politică a acesteia – poate deranja, agasa ori chiar scandaliza.

Dar nu-mi pasă. Sunt dispus să-mi asum cu semeție „gasconă” orice risc. Este așa de mare, inexplicabilă și nedreaptă ignorarea *Însemnărilor zilnice* ale Reginei Maria în cuprinsul memorialisticii (diaristicii) noastre, încât se impune instinctiv acceptat orice efort, cât de mic, de calibrare și amorsare exegetică a lor într-o justă, eficientă și definitivă situare la vârful ierarhiei. În ce mă privește, nu le găsesc egal decât în devastatorul Constantin Argetoianu cu suita lui ultrasuculentă de *Însemnări zilnice*.

De unde această ignorare, indiferență, neglijare, minimalizare? Din obrocul instalat cale de-o jumătate de veac de comunism peste tot ce ține de Casa Regală a României? Din persistența prejudecăților interbelice, unde carlismul, antonescianismul, legionarismul, filogermanismul, țărănismul și bolșevismul jucau, fiecare cu temeieri proprii, mai mult sau mai puțin împotriva Mariei? Din, pur și simplu, considerente tehnice, obiective, precum necircularea edițiilor, nevehicularea numelui, netraducerea monografiilor occidentale, valo-

rificarea trudnică și deci înceată a manuscriselor din arhive? Din prejudecăți tipic misogine, care decretează ca specifice frivolitatea, subiectivitatea glamoros-cancanieră și simpla retorică a seducției în literatura de acest gen? Din forța uluitoare a bârfelor (uriaș mediatizate în epocă și sadic ori tâmpește perpetuate de-a lungul deceniilor) care făceau din Maria o amantă în serie, o ruso-britanică francofilă, însetată de puterea absolută ș.a.m.d.?

Probabil că toate la un loc.

Cert, din păcate, e faptul că, așa cum am mai spus, nu avem pentru *Missy* nimic din ceea ce s-a făcut – științific și, mai ales, artistic – pentru *Sissy*¹. Și că această feminitate desăvârșită rămâne nemeritat de departe de marele public. Un public aflat mereu în căutare de modele ideale și fințe exemplare, dar ținut, fie deliberat, fie inconștient, într-o nevinovată, dar sigur păgubitoare, ignoranță.

1. Cf. Guy Gauthier, *Missy, regina României*, trad. Andreea Popescu, Humanitas, București, 2006, p. 69: „Dacă citim memoriile viitoarei regine a României suntem frapați de asemănarea de sentimente dintre ea și Elisabeta de Bavaria după ce aceasta s-a căsătorit cu Franz-Joseph de Austria.“ Iar cu ocazia vizitei lui Franz-Joseph la București, în septembrie 1896, Guy Gauthier adaugă: „Maria are o pasiune pentru acest unchi care ar fi putut fi socrul ei [...]. Uneori bătrânul monarh tace și o privește pe această prințesă tânără și frumoasă care vorbește cu înflăcărare de performanțele sale ecvestre. Dacă închide o clipă ochii, el o revede pe Elisabeta, pe Sissi a lui, la aceeași vârstă, în urmă cu patruzeci de ani. Aceeași impetuozitate, aceeași pasiune, același egocentrism...” (p. 87).

Cuprins

Plecăciune subiectului	5
----------------------------------	---

Trăind regal frumusețea, plăcerea și dăruirea de sine

Regina Maria, fința superlativului absolut	15
Maruca, de sărbători (Maria Cantacuzino-Enescu).	43
Frumusețe, grație, armonie, noblețe. Adică tot ce am pierdut (Zoe Cămărășescu)	57
Împliniți și înfrânți (Cella Delavrancea).	77

Între jubilație și destrămare

Triumful resemnării (Alice Voinescu)	89
Abecedar pentru <i>Cartea ratărilor</i> (Jeni Acterian).	109
Puterea de nebiruit a familiei (Pia și Cornelia Pillat).	123
Timpul ce ni s-a luat (Annie Bentoiu)	135

Suferința ca împlinire

Scrisoarea ca jurnal anestezic (Ecaterina Bălăcioiu-Lovinescu)	155
O treime a feminității torturate: Lena Constante, Adriana Georgescu, Oana Orlea	169
Anița Nandriș, o viață ca o cruce.	185